

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

УДК 792(477)

ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ЗАДОВОЛЕННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ПОТРЕБ ЛЮДИНИ У ВІЛЬНИЙ ЧАС

Калініна Л.А., Ріпна А.М.

Відокремлений підрозділ «Миколаївська філія
Київського національного університету культури і мистецтв»

У статті розглянуто актуальні проблеми використання мистецтва театру як засобу задоволення естетичних потреб в умовах нової соціокультурної ситуації та визначено місце театру в житті людей. Досліджено проведення вільного часу мешканців міста Миколаївка як споживачів культурних продуктів – театральних вистав. Зроблено аналіз репертуарної політики театрів міста для всіх категорій глядачів: як дитячої так і дорослої.

Ключові слова: театр, театральне мистецтво, вистава, вільний час, дозвілля, культура дозвілля, естетичні потреби, репертуарна політика театру.

Постановка проблеми. Сучасна соціокультурна ситуація України та світу так чи інакше екстраполюється на театральне мистецтво, тому неможливо розглядати сучасні театральні процеси відокремлено від реалій сьогодення.

Дозвілєві практики й культурні пріоритети українців змінюються внаслідок проведення цілеспрямованої культурної політики держави, а також на них впливають і глобалізаційні процеси у світі. Ці зміни істотно впливають на формування нових пріоритетів щодо споживання культурних послуг та продуктів, стають частиною суспільної свідомості українців, враховуючи набуті упродовж багатомісячного розвитку традиційні цінності українського народу.

Театральні практики проведення дозвілля у вільний час є частиною сучасних соціокультурних дозвілєвих практик, які мають на меті реалізацію культурно-духовного потенціалу особистості та розвиток людського капіталу. Особливе місце у розвитку культурного потенціалу та покращення соціального самопочуття займає театральне мистецтво. Реалізація культурних практик проведення дозвілля у вільний час безпосередньо пов'язано з існуванням певної соціальної інфраструктури – театральних закладів (театрів), діяльність яких спрямована на створення умов, що забезпечують задоволення соціокультурних потреб населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам проведення вільного часу та дозвілля на сучасному етапі присвячено низку досліджень зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема Н. Бабенко, В. Дімова, І. Євтеєва, О. Карпуніна, О. Кучера, В. Лісовського, О. Мартиненко, В. Суртаєва, В. Орлова, В. Скороходова, Л. Скокової, Л. Коган, В. Пічі, І. Петрової, О. Семашка, Н. Цимбалюк, Г. Щерби, Р. Яремкевич та інших.

Наукові дослідження умов, чинників трансформації повсякденності та аспектів вільного часу досліджували М. Вебер, Т. Веблен, Е. Дюркгейм, Р. Парк, Г. Спенсер, Ю. Габермас, які зробили акцент на описах соціальних інститутів сфери дозвілля, розглядали взаємодії різних поколінь у рамках інститутів культури, освіти.

Суттєвий внесок у вивчення сучасного дозвілля різних соціальних груп зроблено науковцями Є. Соколовим, Л. Михайловою, А. Захаровим, С. Іконниковою, І. Кон, В. Лісовським, В. Ольшанським, Д. Фельдштейн та ін., вони також звертали увагу і на особливості формування дозвілля особистості залежно від історико-соціальних умов. Методологічні та теоретичні аспекти вільного часу активно розробляли В. Артемов, А. Гордон, Г. Зборовський, Є. Клопов, І. Малинова, Г. Орлов, В. Орлов, В. Патрушев, Б. Грушин, Г. Пруденський та ін.

В Україні вільний час вивчали та аналізували В. Піча, Т. Старченко, І. Пустельник, Н. Черниш, А. Вишняк, М. Чурилов, С. Макєєв, Є. Головаха, Н. Паніна, С. Теремко та ін. Їх дослідження торкалися проблем: визначення категорії «вільний час», його структури і змісту; вивчення чинників, які впливають на раціональне використання вільного часу; опис бюджетів та особливостей вільного часу різних верств населення; аналіз взаємозв'язку вільного часу з працею, освітою, культурним рівнем тощо; соціальне регулювання вільного часу.

Проблемам театрального мистецтва як частини дозвілля присвячені дослідження таких сучасних українських вчених як: І. Осаволук та А. Іващенко (театр як складова частина дозвілля молоді в туристичній індустрії); С. Щербак (театральне мистецтво як вид інтелектуального дозвілля); Т. Кремешна (театр як засіб впливу на культурне та соціальне становлення особистості); Н. Корнієнко (пошуки український театр у переддень третього тисячоліття); В. Ковтуненко (український театр у період суспільних трансформацій).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проведений аналіз наукової, культурологічної, методичної літератури та статистичних даних, вивчення досвіду роботи театрів м. Миколаївка та особистий досвід дозволяє нам зробити висновок про те, що досліджені лише окремі аспекти зазначеної проблеми, проте визначення місця театрального мистецтва як засобу задоволення естетичних потреб людини

вільний час, його можливостей та особливостей ще у недостатній мірі досліджено і розкрито у сучасних наукових працях. Таким чином, актуальність визначеної проблеми, її недостатня розробленість у вітчизняній культурологічній науці і визначили звернення до даної тематики.

Мета статті полягає у дослідженні процесу формування репертуарної політики театрів та регіональної специфіки української театральної культури на прикладі роботи театрів м. Миколаїв, у з'ясуванні місця театрального мистецтва у задоволенні естетичних потреб людини у вільний час, у визначенні особливостей роботи миколаївських театрів над створення культурних продуктів – вистав для різних категорій населення.

Виклад основного матеріалу. Соціальний феномен вільного часу і дозвілля останніми роками привертає увагу багатьох дослідників та вчених. Вільний час – це складова соціального часу, звільнена від виробничих та побутових справ, яка охоплює сферу вільної діяльності людини. Дозвілля – сукупність видів діяльності, призначених для задоволення фізичних, духовних та соціальних потреб людей у вільний час [2, с. 215].

Обсяг вільного часу нині практично подібний обсягу професійної трудової діяльності, а у деяких соціально-демографічних груп, зокрема молоді, навіть і перевищує його. Тому суспільство не повинно бути байдужим щодо того, на що витрачаються години вільного часу, та не бути пасивним щодо того, чим наповнюється життя. Дозвілля – це частина вільного часу, що як правило, контрастує з професійною діяльністю, відповідає психофізичним особливостям людини і спрямоване на задоволення культурних потреб та інтересів здорової особистості [5, с. 5].

Окремо зробимо акцент на культурі дозвілля особистості – це перш за все внутрішня культура людини, що передбачає наявність у неї певних особових властивостей (склад розуму, характер, організованість, потреби й інтереси, вміння, смаки, життєві цілі, бажання), які дають змогу змістовно і з користю проводити вільний час. Від уміння раціонально організувати та провести час свого дозвілля багато в чому залежить соціальне самопочуття людини, її задоволеність своїм вільним часом у цілому [7, с. 12].

Театральне мистецтво – частина національної духовної культури, дзеркало суспільної свідомості і життя народу. Мистецтво сцени народилося в далекій давнині і в різні часи воно було покликане то розважати, то виховувати, то проповідувати. Театр має великі можливості, тому театрально мистецтво прагнули поставити собі на службу королі і князі, імператори і міністри, священники, революціонери і консерватори.

Театр (грец. Theatron – місце для видовища) – вид мистецтва, в якому реальність відбивається через сценічне дійство, яке здійснюють актори перед глядачами. У ХХ столітті театр став виконувати ще одну функцію – функцію відпочинку(рекреації). Видатні театральні педагоги та режисери вбачали навіть у професійному театрі об'єкт відпочинку і розваги. «Не будемо казати, що театр – школа. Ні, театр – це розвага», – стверджував К.Станіславський [3, с. 348].

Близьким є твердження Г. Товстоногова: «У театрі шукають і розваг, і відпочинку. І цьо-

го зовсім не потрібно бояться. У справжньому театрі, розважаючись, вчаться жити, а відпочиваючи, збагачують себе... Театр – свято. Театр – розвага. Театр – видовище... «Сучасний театр повинен об'єднати, сплавити школу зі святом, мудрість з розвагами, урок з видовищем» [4, с. 118–119].

Слід зазначити, що і сьогодні театр продовжує займати важливе місце в житті суспільства та виконує ряд функцій: естетичну, розважальну, комунікативну, соціалізуючу, компенсаторну, ігрову, нормативну тощо. Проте, одна з найважливіших функцій театру – це пізнавальна функція. Завдяки їй здійснюється передача соціального досвіду від одного покоління до іншого, від одних країн і народів до інших

Отже, все вище сказане дозволяє зробити висновок проте, що театр є соціальним, і разом з тим культурним інститутом. Але за критерієм способу регулювання поведінки людей в межах інституту він є неформальним інститутом. На це вказує відсутність чіткої нормативної бази, тобто взаємини в межах театру як соціального інституту не є закріпленими формально. Театр є результатом творчого волевиявлення громадян. Соціальний контроль у ньому встановлюється за допомогою норм, закріплених у громадській думці, традиціях, звичаях.

Театр також є і культурним способом проведення свого дозвілля та задоволення своїх естетичних потреб у вільний час. Естетичні потреби особистості пов'язані з індивідуальним баченням, сприйняттям й оцінним ставленням особи і мають вибірково-суб'єктивний характер. Зв'язок особи з театральним мистецтвом також завжди є суб'єктивним. Це спричиняється неоднозначністю художнього переживання й співпереживання, яке здатне змінити систему цінностей особи, її смакові установки, погляди, переконання.

Потенційна сила художнього переживання залежить від суб'єктивної реакції того, хто сприймає, його характеру, художнього досвіду, стану психіки тощо. Ці обставини передбачають обов'язковий вибір людиною вистав з театрального репертуару за власним естетичним критерієм, оскільки збагачення ціннісних орієнтацій особистості у галузі театрального мистецтва має здійснюватись у напрямку пріоритетності як змісту театральної вистави, так і засобів втілення художніх образів.

Ю. Давидов зазначає, що одним з найхарактерніших явищ сучасного мистецтва є розрив комунікації між мистецтвом і публікою – внаслідок зміни і публіки, і митців відбувається і зміна самих творів мистецтва» [1, с. 10].

Щоб дослідити чи є комунікації між театрами та миколаївськими глядачами зробимо ретельний аналіз репертуарної політики та відвідувань мешканцями міста театрів.

В місті Миколаєві функціонує 3 професійних театри: Миколаївський академічний художній російський драматичний театр, Миколаївський академічний український театр драми та музичної комедії, Миколаївський академічний обласний театр ляльок. Театри є учасниками багатьох всеукраїнських і міжнародних конкурсів та фестивалів, в яких багато разів посідали почесні місця. За роки свого існування театри побували на

гастролях майже в усіх містах України. Усі театри здійснюють благодійні заходи та шефську діяльність: для дітей-сиріт, дітей-інвалідів, дітей з малозабезпечених сімей, а також для малозабезпечених пенсіонерів, вони безкоштовно показують свої вистави, проводять благодійні вечори, концерти, розважальні програми.

За даними Головного управління статистики всі три театри у 2017 році за один день змогли прийняти одночасно майже 1000 осіб. Роботу театрів забезпечують 426 працівників, у тому числі 200 осіб художнього та артистичного персоналу. Упродовж минулого 2017 року 231 тисяч глядачів переглянули 1192 театральні вистави. Це на 10,4 тисяч осіб більше ніж у 2016 році. Таким чином, на 100 жителів області у середньому за рік припало 20 відвідувань театру.

У 2017 році театральні діячі Миколаївщини представили глядачам 26 нових вистав. На власних сценах театрів відбулося 836 вистав, 183 вистави – це гастрольні вистави та заходи, які були проведені у м. Миколаєві, а 173 вистави було показано у межах України. Крім того, на сценах миколаївських театрів глядачами було також переглянуто 18 вистав, створених іншими театрами України, та одна вистава з Португалії. Ці вистави відвідало понад 6 тис. глядачів.

З метою залучення більшої аудиторії та збільшення доходів театральні заклади використовують сучасні технології анонсування своїх заходів та продаж квитків через мережу Інтернет.

Миколаївські театри працюють ефективно і стабільно, вишукуючи кошти на постановку нових вистав, втілення нових цікавих проєктів. Кількість прем'єр щороку не зменшується і є стабільною. За останні роки значно зросла відвідуваність театральних закладів, що є підтвердженням ретельної виваженої репертуарної політики та зростання професійного і творчого рівня театрів.

Всі три театри м. Миколаєва показують виїзні вистави, що дає можливість залучати більш широку аудиторію та отримувати додаткові кошти.

Щодо репертуару миколаївських театрів, то слід відмітити різноплановість репертуарної політики. Ретельний аналіз репертуару Миколаївських театрів дозволив виявити наступне:

У репертуарі Миколаївського академічного українського театру у сезоні 2017–2018 років є різні вистави, а саме: класична драматургія «Наталка Полтавка» І. Котляревського, жанр вистави – наша версія на дві дії; «Мертві душі» жанр вистави – версія на дві дії М. Гоголя; «Чайка», жанр – вистава на 2 дії А. Чехова»; «За двома зайцями» жанр – міщанській каламбур під міщанські музики М. Старицького; «Се ля ви» за Гі Де Мопасаном (інсценівка А. Крим), комедія.

Сучасна драматургія представлена такими виставами як: «Постель брату будем...» комедія А. Крима; «Последний акт» жанр – комедія і така собі мелодрама в двох действиях В. Шендеровича; «Детективное агентство «Синий заяц» жанр – комедія В. Маркитана; «2+2» жанр – сімейний випадок І. Афанасьєва; «Хоть убейте меня, не помню...» незвична історія на дві дії О. Волдарського; «Бабье лето» комедія на 2 действия І. Афанасьєва; «Муж моей жены» С. Чверкалюка, жанр – реальная комедія на

два действия; «Сирена и Виктория» комедія на 2 действия А. Галіна; «Однажды в Нью Йорке» С. Павлюка, жанр – гангстерская комедія.

Враховуючи специфіку цього театру як театру музично-драматичного на його сцені ідуть і музичні вистави, а саме: вистава-концерт, в якому є оперні арії, романси та естрадні пісні «Україна – ти пісня солов'їна» М. Берсрна та І. Ігнат'єва; «Я ні про що не жалкую» М. Берсрна та І. Ігнат'єва, жанр – захоплююча музична подорож; мюзикл «Мама мія» С. Павлюка; рок-опера «Біла ворона» Ю. Рибчинського та Г. Татарченка.

Все вище сказане дозволяє зробити наступний висновок про те, що репертуар Миколаївського академічного українського театру є різноплановим і може задовольнити практично всі естетичні потреби мешканців міста та Миколаївської області. Стосовно відвідувань глядачами цього театру у вільний час, підкреслимо, що відвідування цього театру ретельно і задалегідь планується городянами, підтвердженням цієї тези є те, що на два місяця вперед всі квитки розпродано.

Досліджуючи та аналізуючи репертуарну політику російського академічного драматичного театру, можна зробити висновок про те, що театр працює в напрямку оновлення та перегляду репертуару, якій повинен охопити всі категорії мешканців міста і області: від дитячої аудиторії до людей поважного віку. Цікавим і впливовим є той факт, що нещодавно в театрі відбулись зміни художнього керівника театру, їм став Свістун О.А і вже є певні позитивні результати, а саме: в репертуарі театру з'явилися вистави для дітей: «Попелюшка» за мотивами Ш. Перро; «Мальчик Витя и правила дорожного движения» М. Васильевой; «День рождения кота Леопольда» А. Хайта; «100 поцелуев принцессы»; «Волшебник изумрудного города» за мотивами казки О. Волкова.

Для дорослих глядачів театр пропонує святкові шоу-вистави, вистави за п'єсами В. Шекспіра, К. Гольдони, І. Франко. У березні 2018 року було відкрито Малу сцену театру виставою «Емігранти» за п'єсою С. Мрожека у постановці литовського режисера Й. Бузіляукскаса. Російській академічний драматичний театру йде шляхом наближення до своїх глядачів та задоволення всіх естетичних потреби та запитів мешканців міста. Слід відмітити, що миколаївців люблять проводити свій вільний час, переглядаючи вистави цього театру. Особливо слід наголосити на тому, що цей театр має відкритий майданчик просто неба, на якому є сцена і велика кількість вистав, концертів та розважальних програм для різних вікових категорій населення міста і області.

У театрі іде поточний ремонт будівлі і приміщень, що дає надію на те, що через деякий час театр буде мати привабливий естетичний вигляд, і це істотно вплине на збільшення кількості глядачів у цьому театрі.

Стосовно третього театру – академічного театру ляльок зазначимо, що його було засновано у 1970 році. Перший театральний сезон було відкрито у листопаді 1971 року виставою за п'єсою С. Когана та С. Єфремова «Восставшие джунгли». Першими акторами були творчі люди, які любили театр, мали талант та акторський хист, але не усі вони мали професійну освіту. Інформації про

перших акторів на жаль, майже не залишилося, проте це є цікавою темою для окремого культурологічного дослідження.

Перше професійне визнання театру – це диплом I ступеня за художнє рішення і театральні ляльки у виставі «Руслан и Людмила» на Все-союзному фестивалі театрів ляльок (1980 р.). В спектаклі за поемою О. Пушкіна були задіяні 94 ляльки, режисер-постановник – Б. Оселедчик, художник-постановник – А. Цуканов.

Кожен театральний сезон репертуар театру поповнюється 3-4 виставами. Окрім вистав, глядачі дуже люблять та із задоволенням відвідують яскраві театралізовані шоу-програми театру (до новорічних свят та з нагоди святкових подій). Останні роки Миколаївський обласний театр ляльок багато уваги приділяє благодійності. Відбуваються благодійні творчі зустрічі, вистави, конкурси, ігрові програми для дітей-сиріт та вихованців Миколаївських реабілітаційних центрів, для хворих дітей у лікарнях міста та для сімей зі Сходу, Криму і для родин військових – учасників АТО. Труппа театру у 2018 році нараховує 16 артистів різних категорій, – від другої до провідних майстрів сцени.

Стосовно дитячого репертуару цього театру ляльок, то це дитячі вистави, а саме: «Кіт у чоботях» О. Антонова; «Щуча» В. Маслова; «Хитрий урок» М. Кученкова; «Три поросенка» О. Кузьміна; «Сонечко та Сніговички» О. Веселова; «Казка про рибака та рибку» О. Пушкіна; «Рукавичка» К. Гросмана; «Бременські музики» за мотивами казки братів Гримм та інші вистави.

У репертуарі театру не тільки є вистави для дітей, але є і вистави для дорослого глядача: «Любовь, Любовь!..» за мотивами «Декамерона» Д. Боккаччо; «Ханума», за п'єсою А. Цагарелі; «Фігаро» за мотивами п'єси П'єра Огюстена Карон де Бомарше «Безумний день, или Женитьба Фігаро».

Восени 2017 р. театр ляльок започаткував та провів I Відкритий фестиваль театрів ляльок та дитячих студій лялькового мистецтва «Кришталева лялька». У червні 2018 року у театрі ляльок відбудеться вже II Відкритий фестиваль театрів ляльок та дитячих студій лялькового мистецтва «Кришталева лялька».

На всі вистави як для дорослих так і для дітей квитки продаються та розповсюджуються добре. Глядачева зала театру завжди заповнена як маленькими глядачами так і дорослими. Слід зазначити, що на дитячу виставу «Бременські музики» та вистави для дорослих глядачів «Фігаро» та «Ханума» практично неможливо купити квитки.

Слід зауважити на тому, що Миколаї є театральним містом, і підтвердженням цієї тези є те, що у місті з 17 по 26 травня 2018 року пройшов масштабний культурний захід, який 20 років потому зародився в Миколаєві, а згодом перебазувався до м. Херсон – це ювілейний XX міжнародний театральний фестиваль «Мельпомена Таврії».

Протягом 10 днів 20 колективів з України (Київ, Харків, Львів, Полтава, Херсон, Кропивницький, Северодонецьк), Грузії (Тбілісі), Ізраїлю (Тель-Авів), Молдови (Кишинів), Білорусі (Мінськ), Португалії (Брага), Литви (Анікшяй) представили миколаївським глядачам широку жанрову палітру театральних вистав: від камерних моно-вистав до масштабних музичних полотен. Вистави були показані на великих і малих сценах: Миколаївського академічного українського театру драми та музичної комедії та Миколаївського академічного художнього російського драматичного театру.

В даній роботі ми не претендували на висвітлення повноту висвітлення даної проблеми. Нами лише наведена спроба окреслити деякі сучасні процеси у театральному мистецтві на Миколаївщині, які, на нашу думку, вимагають подальшого наукового осмислення.

Список літератури:

1. Давидов Ю. По той бік художнього смаку // Кіно. Театр. – 2003. – № 5. – С. 9–13.
2. Соціологія культури: Навч. посібник / О.М. Семашко, В.М. Піча, О.І. Погорілий та ін.; за ред. О.М. Семашка, В.В. Пічі. – К.: Каравела, Львів: Новий світ. – 2000, 2002. – 334 с.
3. Станіславський К.С. Собрание сочинений, т. I / К.С. Станіславський. – М.: Искусство, 1954. – 516 с.
4. Товстоногов Г.А. Зеркало сцени. Кн. 2: Статті. Записи репетицій. Сост. Ю.С. Рыбаков. – Л.: Искусство, 1980. – испр. доп. 1984. – 261 с.
5. Цимбалюк Н.М. Дозвілля в Україні. Теоретичні та емпіричні аспекти. Монографія: Наталія Миколаївна Цимбалюк. – К.: ДАКККІМ, 2003. – 224 с.
6. Шульга Р. Соціокультурний вимір художнього життя в Україні / Р. Шульга // Культура. Суспільство. Особистість: Навч. посіб. [за ред. Л. Скокової]. – К.: Інститут соціології НАНУ, 2006. – С. 339–361.
7. Щерба Г.І. Формування духовних цінностей молоді, організація дозвілля і відпочинку як складова молодіжної політики в Україні / Щерба Г.І., Яремкевич Р.В. // Український соціум. – К.: Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ief.ua/Dok/US2008.doc.

Калинина Л.А., Рипна А.М.

Отдельное подразделение «Николаевский филиал
Киевского национального университета культуры и искусств»

ТЕАТРАЛЬНОЕ ИСККУСТВО КАК СПОСОБ УДОВЛЕТВОРЕНИЯ ЭСТЕТИЧЕСКИХ ПОТРЕБНОСТЕЙ ЧЕЛОВЕКА В СВОБОДНОЕ ВРЕМЯ

Аннотация

В статье рассмотрены актуальные проблемы использования театрального искусства как способа удовлетворения эстетических потребностей в условиях новой социо-культурной ситуации и определено место театрального искусства в жизни людей. Исследовано проведение свободного времени жителей города Николаева как потребителей культурных продуктов – театральных спектаклей. Сделан анализ репертуарной политики театров для всех категорий зрителей: как детской так и взрослой.

Ключевые слова: театр, театральное искусство, спектакль, свободное время, досуг, культура досуга, эстетические потребности, репертуарна политика театра.

Kalinina L.A., Ripna A.N.

Separated Subdivision «Mykolaev Branch of
Kyiv National Universitet of Culture and Arts»

THEATRICAL ART AS A METHOD OF SATISFACTION OF THE AESTHETIC HUMAN NEEDS IN FREE TIME

Summary

In the article actual problems of the use of the theatrical art as a way of satisfaction of the estetic needs in the conditions of the new socio-cultural situation are considered and the place of the theatrical art in people's life is determined. The study of free time residents of the city of Mykolayiv as a fan of cultural products – theatrical performances. An analog of the repertoire policy of theaters for all categories of viewers has been made: both as a child and as an adult.

Keywords: theater, theatrical art, play, free time, leisure, leisure culture, estetic needs, repertoire theater policy.